

Разом з тим, у деяких випадках відшкодування шкоди, що виникла в результаті неусунення загрози, створеної життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, має місце застосування засобів захисту. Наприклад, це стосується випадків відшкодування державою шкоди, заподіяної внаслідок бездіяльності посадових осіб органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому ст.ст. 1173 - 1175 ЦК України).

Можна зробити висновок, що правова природа зобов'язань полягає в шкоді, яка є необхідною умовою цивільно-правової відповідальності за неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи. Іншою істотною умовою такої відповідальності є протиправна дія особи, яка створила таку загрозу заподіяння шкоди. Умовами відповідальності особи за неусунення загрози заподіяння шкоди, є також, по-перше, причинний зв'язок між її дією (бездіяльністю) і небезпечною завдання шкоди, і, по-друге, причинний зв'язок між створеною небезпечною шкодою, яка виникла. Крім того, умовою відповідальності особи, яка створила загрозу життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичних осіб, є наявність її вини у створенні загрози, а відтак і у невиконанні вимоги усунути цю загрозу.

Використана література:

1. Цивільне право України: [підручник] У 2 Т. / [О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.]; [За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової]. - К.: Юрінком Інтер, 2002.
2. Загальна теорія держави і права: [підручник] / В.В. Копейчиков. - К.: Юрінком Інтер, 1997. - С. 204.
3. Мораль и право: [учебник] / Ойгензихт В.А. - Душанбе: Ирфон, 1987. - С. 121.
4. Гражданское право Украины. - Ч. 1. / [А.А. Пушкина, В.М. Самойленко]; [Под ред. - А.А. Пушкина, В.М. Самойленко]. - Х.: Основы, 1996. - С. 414.
5. Ответственность по советском законодательству: [ученик] / [Самощенко И.С., Фаруқшин М. Х.]. - М.: Юрид. л-ра., 1971. - С. 73 - 76.

УДК 343.98:502

О.В. Одерій

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається суть екологічної безпеки, надається її визначення, сучасний стан в Україні та її вплив на досудове розслідування злочинів проти довкілля.

Ключові слова: злочини проти довкілля, екологічна безпека, досудове розслідування злочинів.

В статті розглядається суть екологічної безпеки, дається її визначення, сучасний стан в Україні та її вплив на досудове розслідування екологічних злочинів.

Ключові слова: екологічні злочини, екологічна безпека, досудове розслідування злочинів.

Essence of ecological safety is examined in the article, her determination, modern state in Ukraine and her influence on pretrial investigation of ecological crimes, is given.

Key words: ecological crimes, ecological safety, pretrial investigation of crimes.

Суспільство і природа становлять єдину глобальну соціоекологічну систему "суспільство - довкілля". У своєму розвитку природа, створюючи людину, дійсно утворює те, чого їй не вистачає, - мислячий дух, який усвідомлює себе і суспільство [1, С. 23]. Разом із суспільством виникло і право, суть та природа якого в тому, що воно створюється свідомими істотами і для свідомих істот, мислячими суб'єктами і для мислячих суб'єктів [2, С. 168]. З іншого боку, формування права і його змісту обумовлено об'єктивними умовами існування соціуму і в цьому сенсі не є суб'єктивно-довільними, а об'єктивно-необхідним фактором організації і функціонування суспільного буття. Поряд з іншим, двоєдина природа права передається й у тому, що воно хоча і створюється людьми як суб'єктами правотворчості, але створюється саме у якості об'єктивної норми "належного бути", а тому потребує і відповідних форм свого зовнішнього виразу [3, С. 106-107].

Серед базових природоохоронних законів є Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", який і визначає екологічну безпеку як "такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічних умов та виникнення небезпеки для здоров'я людей" [4]. Теоретичні підходи до визначення екологічної безпеки знайшли відображення в роботах багатьох відомих науковців, зокрема Г.О. Білявського, О.О. Веклича, З.В. Герасимчука, В.С. Деньги, Б. М. Данилишина, Д. В. Зеркалова, С. М. Ілляшенка, В.М. Ісаєнка, А.Б. Качинського, О.В. Прокопенка, Ю.Ю. Туниць, І.М. Снякевича, М.Ф. Реймерса, О.М. Хіміча, Є.В. Хлобистова, А.В. Яцика та інших фахівців, які висловлюють різні підходи до теоретичних визначень, розроблення та реалізації механізмів забезпечення екологічної безпеки. Однак, і науковці, і законодавці визнають безпосередній вплив змін у навколишньому середовищі на безпеку держави, необхідність застосування механізмів захисту довкілля. Тому здебільшого пов'язують екологічну безпеку з безпекою конкретної людини, а не тільки держави через те, що екологічні проблеми не мають національних кордонів [5]. Існуючі глобальні екологічні проблеми : зміна клімату, виснаження озонного шару, збелісення, скорочення біорізноманітності, кислотні дощі, збільшення кількості відходів, - мають виражений економічний аспект і безо-

середньо пов'язані з проблемою забезпечення безпеки будь-якої держави [6, С. 39]. При цьому, оцінка стану навколишнього природного середовища по окремих регіонах планети досить відрізняється. Так, найвища позитивна оцінка зафіксована у Північній Америці, а найнегативніша оцінка є характерною для Східної Європи. Щодо окремих держав, то найсприятливіша екологічна ситуація у Сингапурі та Норвегії де переважна більшість опитаних (від 86 до 91 %) загалом позитивно оцінило екологічні умови. І навпаки, майже половина респондентів Перу та України (відповідно 44 і 45%) не задоволена станом довкілля [7].

Порівняльний аналіз термінів "охорона навколишнього середовища" та "екологічна безпека" надає підстави стверджувати, що перший визначає комплекс міжнародних, державних, регіональних, локальних, адміністративно-господарських, технологічних та громадських заходів, спрямованих на збереження та забезпечення раціонального природокористування, відновлення, охорону та примноження природних ресурсів...[8]. У свою чергу екологічна безпека – це стан захищеності навколишнього середовища від порушення його екологічної рівноваги [9]. Етимологічно всі наукові визначення екологічної безпеки виходять з того, що вона є різновидом загального поняття "безпека", що означає стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [10, с. 47]. Це означає, що охорона навколишнього середовища – це заходи, дія, тоді як екологічна безпека (якої стовідсотково досягти неможливо взагалі) – це результат цієї дії.

Екологічна безпека за загальноприйнятим уявленням, є складовою національної безпеки [11; 12], що є важливою складовою в досягненні сталого розвитку та потребує врахування інтересів не тільки теперішніх, а й прийдешніх поколінь (невипадково в Україні створено й Інститут екологічної безпеки [13]). Звідси *екологічну безпеку можна визначити як складову національної безпеки, що характеризує стан захищеності екологічних інтересів живих істот і збереження навколишнього природного середовища за допомогою комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів для теперішнього та прийдешніх поколінь*. До речі, український законодавець випереджає законодавство інших держав і певні міжнародні документи, в яких поняття "екологічна безпека" зовсім не використовується [14, С. 118] і навіть висловлюється суперечлива думка аж до невизнання такої [15, С. 40, 42].

Проблеми охорони інтересів суспільства, держави, окремих людей у сфері їх взаємодії з природою гостро стоїть у будь якій державі. Історії вирішення цих проблем присвячено ряд наукових робіт [16; 17]. Однак, про небезпеку забруднення навколишнього природного середовища одними з перших на Землі почали говорити японці. Вони відкрито публікували відомості про "суспільний збиток". Ще наприкінці XVIII ст. (1896 р.)

в Японії з'явилося слово "когай", що означає "суспільне зло, шкода, яких завдають людям", "суспільний збиток". Сьогодні це визначення аналогічне поняттю "забрудненню навколишнього природного середовища". В Японії описано і перші екологічні хвороби, відомості про які вперше в узагальненому вигляді наведено у вітчизняній літературі [18; 19; 20].

Екологічні ризики в Україні достатньо високі, бо тут функціонують 22563 потенційно небезпечних об'єкти, аварії на 955 з яких можуть призвести до виникнення надзвичайної ситуації державного або регіонального рівня, а також 1093 хімічно-небезпечних об'єкти. Найбільше небезпеку для населення та навколишнього природного середовища становить незадовільний стан гідротехнічних споруд, хвостосховищ [21] і шламонакопівувчів, що містять відходи виробництва. Значної шкоди населенню, навколишньому природному середовищу завдають пожежі, причинами виникнення яких є збереження протягом тривалого періоду високих температур повітря при відсутності опадів та порушення населенням вимог пожежної безпеки (наприклад, відомі випадки в Криму [22, 23], при цьому за останні чотири роки кількість підрозділів, які забезпечують місцеву пожежну охорону зменшилося на 29%. Протягом 2007-2010 років на території України кількість пожеж у природних екосистемах, порівняно з попередніми роками, зросла більше як у 1,5 рази [24]. І такий перелік можна продовжити.

Правові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки різноманітні за своїм змістом, спрямованістю та закріплені в різноманітних нормативно-правових приписах держави [25; 4; 26; 27; 28; 29; 30]. Але на сьогодні так і відсутня єдина державна політика у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання ресурсів. Державна екологічна політика базується на Конституції України, Законі "Про охорону навколишнього природного середовища" та інших законодавчих актах, Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджених Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98 - ВР [28], Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, схваленої Розпорядженням КМУ від 17 жовтня 2007 р. № 880-р тощо [31]. Однак у прийнятих на розвиток Основних напрямків державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки документах не передбачено жодного заходу, спрямованого на підвищення ефективності природоохоронної діяльності. Більш того, на тепер не визначено перелік об'єктів природи, що підлягають охороні [32, С. 141], в ОВС відсутні систематизовані відомості про оперативну обстановку, пов'язану з охороною навколишнього природного середовища, кількістю вчинених екологічних правопорушень у цій сфері та ін., [33, С. 180] що потребує

свого негайного вирішення. Так, на сайті МВС серед статистичних даних щодо злочинів проти довкілля наявні лише загальні відомості (кількість зареєстрованих злочинів в Україні), проте зовсім відсутні стосовно їх динаміки та результатів досудового слідства, зокрема статистика по конкретним статтям та ін.

Здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та екологічну безпеку є одним з основних завдань природоохоронних органів. Забезпечення державного контролю належить до компетенції Державної екологічної інспекції України, Рескомприроди Криму, державних екологічних інспекцій в областях, містах Києві та Севастополі, Державної екологічної інспекції Азовського моря, Державної екологічної інспекції з охорони довкілля Північно-Західного регіону Чорного моря, Державної Азово-Чорноморської екологічної інспекції. Протягом 2009 та 2010 років названими органами проведено (відповідно) більш ніж 181 тис. (відповідно 96 та 85 тис.) перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання, результати яких засвідчили про незадовільний стан його додержання. На порушників накладено штрафів на загальну суму 10816808 грн., з яких стягнуто 9388798 грн., тобто 87% (2009 р.) та 985 млн грн. з яких відшкодовано лише 41 млн 769 тис грн., тобто лише 4,2% (2010 р.). У період з 2008 по 2010 роки до правоохоронних органів передано (відповідно) 1589, 1790, 1885 матеріалів, за результатами розгляду яких порушено 340, 426 та 384 кримінальні справи [34, С.С. 267-281; 35, С.С. 206-207].

Природоохоронні прокуратури та всі підрозділи органів внутрішніх справ вирішують завдання охорони довкілля: міліція громадської безпеки в процесі укріплення громадського порядку; ветеринарна міліція виконуючи свої специфічні завдання; міліції охорони забезпечуючи охорону власності; слідчі апарати - розкриваючи злочини в галузі природокористування і охорони довкілля та ін. При цьому суттєву роль в охороні навколишнього природного середовища відіграють апарати Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю, які борються з розкрадачами природних багатств та іншими особами, що незаконно використовують блага природи - національне багатство України. На природоохоронні завдання ОВС вказується і в Положенні про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Указом Президента України від 17 жовтня 2000 р. із змінами. Згідно з п.14 цього Положення, МВС України відповідно до покладених на нього завдань забезпечує участь ОВС у межах їх повноважень у здійсненні заходів щодо охорони довкілля [36, С.29].

Поряд з тим, на тепер відсутнє належне методико-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів проти довкілля. Так, з часу видання навчального посібника "Экологические преступления: квалификация и методика расследования" (1994 р.) [37], проблемі розроблення методик роз-

слідкування злочинів саме проти довкілля не приділялося належної уваги вітчизняними науковцями. Можна назвати поодинокі роботи, які вирішували лише локальні питання (С.О.Книженко, Ю.М.Туровець). Опитування слідчих засвідчило, що компенсування відсутності належного методико-криміналістичного забезпечення ними здійснювалося за рахунок звернення до підручників з криміналістики та навчальних посібників – 37 % (на жаль монографічні дослідження з цієї проблематики відсутні), передової судово-слідчої практики – 29 %, порад більш досвідчених колег – 27 %, власного досвіду – 11 % та ін.

При цьому слід наголосити, що у підручниках надаються зазвичай лише основи або особливості методики, які лише орієнтують слідчого щодо напрямів його дій, а про повноцінну методику мова не йде. Переважно зазначене стосується й навчальних посібників та керівництв для слідчих, за виключенням випадків коли вони спеціально присвячені розглядуваній проблематиці.

Отже, виходячи з того, що стан екологічної безпеки є результатом заходів, дій спрямованих на захист навколишнього середовища від порушення його екологічної рівноваги, та приймаючи до уваги (серед іншого) відсутність єдиної державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання ресурсів, а значить і відсутність можливості повноцінного їх захисту від правопорушників у відповідності до науково-обґрунтованих вимог законодавства, - можна говорити про неможливість її стовідсоткового досягнення взагалі. Звідси, для ефективного проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень (злочинів та проступків) проти довкілля, правоохоронні органи повинні мати сучасне методико-криміналістичне забезпечення.

Використана література:

1. Костицький В. Міжнародно-правовий етичний імператив як основа теоретико-методологічного забезпечення розвитку екологічного права [Текст] / В.Костицький // Право України. – 2011. №2 С.20-33.
2. Ильин И. Теория права и государства / И.Ильин. - М.: Юристь, 2003. - 246 с.
3. Гребеньков Г.В. Очерки по философии права: монография / Г.В.Гребеньков. - Донецк: Донецкий юридический институт ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2009.- 216 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25 червня 1991 року // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
5. Татаринов А. В. Екологічна безпека та сталий розвиток у сучасному світі // Стратегічні пріоритети. – №3 (16), 2010. – С.83-88
6. Боклан Д.С. Глобал(международно-правовой аспект) // Государство и право. – 2009. – №8. – С.39-ьяна и региональная экологическая безопасность 45.
7. Стегний А. Экология планеты: что волнует землян // Зеркало недели. – 1999. – №49.

8. Запольський А.К., Салюк А.І. Основи екології. – К.: Вища школа, 2001. – 358 с.
9. Екологічна енциклопедія. Т.1. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2006. – 340 с.
10. Юридическая энциклопедия / под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1997. – 526 с.
11. Качинський А.Б., Хміль Т.А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. – К.: НІС, 1997. – 127 с.
12. Шмандій В.М., Шмандій О.В. Екологічна безпека. – Вип.1/ 2008. – С.9-15.
13. Офіційний сайт інституту : <http://ies.nau.edu.ua/index.html>
14. Копылов М.Н. О правовом содержании понятия "экологическая безопасность" // Правоведение, 2000. – №1. – С. 113-120.
15. Бринчук М.М. Обеспечение экологической безопасности как правовая категория / М.М.Бринчук [Текст] / Государство и право № 9. – 2008. – С.30-42.
16. Булгаков М.Б., Ялбулганов А.А. Природоохранные акты : от "Русской правды до петровских времен // Государство и право. – 1996. №8. – С.141-148.
17. Правовая охрана природы в СССР. Учебное пособие / Гусев Р.К., Петров В.В.; Отв. ред.: Петров В.В. – М.: Высш. шк., 1979. – 176 с.
18. Зербино Д.Д., Антропогенные экологические катастрофы / Д. Д. Зербино. – Киев : Наукова думка, 1991. – 133 с.
19. Зербино Д.Д. Чернівецька хімічна хвороба: нове екологічне захворювання? / Д.Д.Зербино, А.М.Сердюк. – Львів, вид-во "Місіонер", 1998. – 280 с.
20. Зербино Д.Д. Экологическая патология: проблема превентивной медицины. Концепция первичной профилактики [Текст] / Д. Д. Зербино // Журнал сучасного лікаря. Мистецтво лікування. – 2011. – № 1. – С. 108-110.
21. Хвостосховище – це гідротехнічна споруда, комплекс спеціальних споруд та обладнання, які призначені для складування або захоронення радіоактивних, токсичних та інших відвальних відходів збагачення корисних копалин. На гірничо-збагачувальних комбінатах (ГЗК) із добутої руди отримують концентрат, а відходи переробки перемішують у хвостосховища. Хвосты надходять у вигляді пульпи (пісок, вода). Див.: Вікіпедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Хвостосховище>.
22. Сезон пожаров в Крыму: лес под Ялтой подожгли туристы // Сегодня [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/regions/krym/sezon-pozharov-v-krymu-les-pod-jaltoj-podozhhli-turisty.html>.
23. Причиной пожара в ялтинском заповеднике объявили глупость туристов // Информационное агенство "Крым" [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://e-crimea.info/2012/08/01/60718/Prichinoy_pozhara_v_YAltinskoy_zapovednike_ob_yavili_glupost_turistov.shtml.
24. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 році [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2011.html>.
25. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

26. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 року // Офіційний вісник України. - 2003. - № 29. - Ст. 1433.
27. Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки" від 18 січня 2001 року // Офіційний вісник України. - 2001. - № 7. - Ст. 268.
28. Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 38-39. - Ст.248.
29. Закон України "Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення" від 24 лютого 1994 року // Відомості Верховної Ради України. -1994. - № 27. - Ст. 218.
30. Основи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 4. - Ст. 19.
31. Про схвалення Концепції національної екологічної політики в Україні на період до 2020 року : Розпорядження КМУ від 17 жовтня № 880-р // Офіційний вісник України - 2007/ -№ 7. - Ст. 2961.
32. Нестеренко Н.М. Органи внутрішніх справ України в системі забезпечення екологічної функції держави // Південноукраїнський правничий часопис № 2. - 2009. - С.139-141
33. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля [Електронний ресурс] : Монографія / Д. В. Зеркалов – Електрон. дані. - К. : Основа, 2011. - 517 с.
34. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2009 році. - К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2011. - 383 с.
35. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2010 році. - К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2011. - 254 с.
36. Ільків Н.В. Екологічне право у діяльності органів внутрішніх справ України: Навчально-практичний посібник. - Львів: ЛьвДУВС, 2007. - 144 с.
37. Гавриш С.Б., Грузкова В.Г., Дудников А.Л., Коновалова В.Е., Матусовский Г.А., Моисеенко Л.Е., Салтєвский М.В. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А.Матусовского. - Харьков, 1994. - 226 с.

УДК: 343.21

Г.З. Яремко

СПІЛЬНІСТЬ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В АСОЦІАЦІЯХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ ПРО РІЗНІ СКЛАДИ ОДНОГО ЗЛОЧИНУ

Досліджується особливості об'єкта посягання у нормах про різні склади одного злочину. Виділено випадки, коли повна чи часткова спільність безпосереднього об'єкта посягання (поряд з іншими спільними ознаками) у складах злочинів дає підстави розглядати їх видами одного злочину.

Ключові слова: асоціація норм; злочин; склад злочину; об'єкт злочину.